

Azt már tudjuk, hogy *a nyelv* egymagában nem tesz valakit magyarrá. 1918. után tapasztalatokat tehettünk ebben a vonatkozásban. Az elszakított részekben, az új államokban olyanok álltak az elnyomók első sorába, akik nemcsak, jól beszéltek magyarul, hanem előzetesen a” magyar képviselőház legjobb szónokai közé tartoztak. Nagy tábor *a vérségi leszármazást* tekinti döntőnek, ezek is kénytelenek azonban arra, hogy bizonyos engedményeket tegyenek és elfogadják jó magyaroknak azokat is, akik nem magyar származásúak ugyan, de valamely olyan népből szakadtak ki, amely hasonló fejlődésen ment át. A csíraplazma titokzatos szerepe nem teszi tehát az illetőket alkalmatlanokká a magyarságban felolvadásra. Ismét mások *a közös múlt, közös élmények, azonos életviszonyok* hatását helyezik az előtérbe és ebben a tekintetben joggal hivatkoznak arra, hogy a Nagy-Magyar-Alföldre telepített szlovák és szerb sok hasonlóságot mutat fel a magyarral.

Nem hivatásunk az, hogy a vitát eldöntsük. Azt kell mondanunk, mindhárom irányzatban sok igazság van és talán a háromnak magasabb összefoglalása hozza majd meg a magyar fogalmának szabatos megfogalmazását. Kétségtelen, hogy *a magyar és a magyar jelleg* már az Árpádházi királyok ideje előtt kialakult és azóta is meghatározza az ország mineműségét.

A magyarságban számos jó és számos rossz tulajdonságot látunk, amelyek nemcsak egyensúlyban tartják egymást, hanem tárgyilagos szemlélet szerint is eresebb állam- és társadalomalkotó tényezővé teszik a magyart a szomszéd népeknél.

Az egyes társadalmi osztályok és települések leírásánál már utaltunk ezekre a tulajdonságokra, most néhányat nem azért emelünk ki, mintha rendszeres leírást akarnánk adni, hanem azért, mert ezzel is szolgáljuk a magyar társadalomnak megismerését.

Kétségtelen, hogy valamennyi nemzeti tulajdonságunk közül a legszembeeszkőbb az a csodálatos *tűrő erő*, amely Széchenyi bámulatát is kivívta. Ez a társadalom

minden osztályában megvan. Ennek segítségével bírta ki a magyar parasztság a török hódoltságot, a kufuc-labanc világot, a liberális-kapitalista korszak gazdasági elnyomatását. Ez adott erőt a középosztály roncsainak arra, hogy ne csak a látszatot tartsák fenn, hanem a régi műveltségi színvonalat is. Ennek a tűró erőnek hősei a Trianon utáni kisebbségi sorsban magyar jellegüket megőrző tömegek.

A nagy tűró erő mellett *időközönként hihetetlen erőfeszítésekre* képes ez a nemzet és annak minden csoportja vagy tagja. Nemzetközi szakértők állapították meg azt, hogy *a magyar aratómunkás* munkateljesítménye a legmagasabb, amit ezen a téren eddig észleltek. A magyar aratómunkás virtuskodása éppen olyan, mint a magyar katona hősiessége; nemcsak személyes élménye, hanem személyes ügye is a háború. Nem gépezetnek a tagja, engedelmességhez szokott láncszem, hanem egyénileg vesz részt a háborúban. Az egész nemzet is olykor-olykor fellángol: ilyen csodás erőfeszítés volt a teljesen rossz külpolitikai helyzetben vívott és katonailag már megnyert 1848/49. évi szabadságharc.

Előnyös tétel kétségkívül a nagyfokú *értelmesség*. Az értelem általában nem egyik vagy másik nemzetnek előjoga; azt azonban megállapíthatjuk, hogy a magyar alsó osztály tagjai is többnyire sokkal tanulékonyabbak, nehéz helyzetekben életrevalóbban, jobban viselkednek, mint a legtöbb környező nép fiai. Kis vagy egészen fogyatékos műveltségű újoncokból már a régi monarchia hadseregében meglepően rövid idő alatt váltak értelmes altisztek. Faluról kikerült parasztfiúk tömegesen tanulják meg egészen rövid idő alatt bonyolult gépek kezelését a gyárakban és állták meg helyüket a külföldön is; a közép- és felsőréteg még a trianoni időkben is nem egyszer szégyenítette meg a nagy győztes államok képviselőit általános és szakmabeli műveltségével.

Előnyös lélektani adottság továbbá az az *úri mivolt*, amelynek visszasságait a középosztály kérdésével kapcsolatban gáncsoltuk. Ez az úri mivolt éppen úgy meg-

található helyes adagolásban a pásztoemberben, a kocsisban vagy a parasztgazdában, mint a felsőbb rétegek tagjainál. Az egész vonalon érezhető a becsületesség, a megbízhatóság, az adott szó szentsége, a vállalt kötelesek teljesítése és a jóindulat mindenkivel szemben! Igazi magyar emberek körében a nézeteltérések halálos-végű verekedésekké fajulhatnak, de súlyos sértések a legritkább esetben hangzanak el.

Végül az előnyös tényezők között meg kell még emlékeznünk arról, ami annyiszor és legutóbb is minden hátráltató mozzanat ellenére lehetővé tette a magyar állam fenntartását.

Ez a meg nem alkuvó *nemzeti érzés*. Ez az érzés hevítette a végvárok egyszerű katonáit akkor, amikor a zászló becsületéért, a mögöttes országrész megvédéseért szinte kilátástalan harcokba bocsátkoztak. Ez vezette azokat, akik a magyar nyelv és magyar öntudat csaknem teljes hanyatlása idejében a nyelvújítás és a reformmozgalmak útját egyengették. Nemcsak a vezetőkben, Zrínyiben, Széchenyiben égett ez a láng, sokszor kisemberek áldozatkészsége táplálta.

Félő volt, hogy a századforduló korának külsőségeket előtérbe helyező, a hazafiságot jóformán csak ünnepélyekre korlátozó romboló hatása ebben a tekintetben is káros helyzetet teremt. *A két forradalom könnyű győzelme, és a területi megcsonkítással szemben a fegyveres ellenállásnak jóformán teljes elmaradása azt a hitet kellette az idegenekben, hogy a magyarság lelkiességéből a hazafiság kiveszőben van,* csak egyes elszigetelt kísérletekben (székely hadosztály, Pálmay-csoport) lobban lángra. Ezek a megfigyelők tévedtek, mert 2929 után *a nemzeti érzés olyan elemi erővel robbant ki,* hogy központi tényezőjévé vált a magyar életnek. Természetes, hogy megnyilvánulásaiban volt olyan is, ami inkább a külső hatásra dolgozott, azonban erejére jellemző az, hogy az egymással szemben álló társadalmi osztályok, politikai pártok mindegyike *a békerevízió,* sőt a területi integritás alapjára helyezkedett. Mi talán nem is tudtuk

felmérni a „Nem, nem soha!” jelszónak a hatását, a Magyar Hiszekegy átütő erejét; az itt tartózkodó külföldieknek tűnt fel az, hogy ez az érzés Magyarországon mindennél erősebb. Ezért nem hittek az utódállamok egy pillanatig sem abban, hogy a reánk kényszerített békeszerződést erkölcsileg kötelezőnek ismerjük el. A nemzeti érzés adja azt a *közösségi tudatot*, amely az alább ismertetendő túlzott egyéni hajlamokat korlátozza és közös munkára alkalmassá teszi, végeredményben tehát államalkotóvá emeli azt a magyar népet, amelynek először sikerült tartós államot alakítania a Duna medencéjében.

Ezekkel a jótulajdonságokkal szemben vannak *hátrányos tényezők is*. Ezek közül legjobban kiemelkedik a *szalmaláng, a hirtelen lelkesültség és könnyű kiábrándulás* nagy hibája. Ezeket a nemzeti hibákat sokan ostorozták és különböző korszakokban legjobbaink különböző eszközökkel törekedtek kiküszöbölésére. A szalmaláng minden vonatkozásban megfigyelhető; egyesekben és csoportokban egyaránt látjuk fényét és hamvadását. Ezzel kapcsolatban nem megyünk vissza a történelem távoli korszakaiba; olyan jelenségekre utalunk, amelyek a közelmúlban voltak észlelhetők és bizonyos fokig a mai társadalomra is hatnak. Jellemző volt például az 1908. évi tulipánmozgalom, amely éppen olyan csúfos véget ért rövidesen, mint a múlt század negyvenes éveinek iparpártoló mozgalma. Ilyen volt 1919 után az első keresztény nemzeti áramlat, amelynek igen jellemzően a „keresztény kurzus” nevét adták. Az 1919 őszén uralomra jutott nemzeti visszahatásnak módja lett volna arra, hogy az akkor lágy viaszként idomítható, majdnem cseppfolyós állapotban levő társadalomban és állami életben mindazokat az átcsoportosításokat, átértékeléseket végrehajtsa, amelyekkel a magyarság önmagának adósa. Mindez elmaradt: e helyett szónoklatok tömege, ünnepélyek hosszú sorozata leplezte azt aényt, hogy társadalmunk tovább és rohamosan csúszott a lejtőn. Már említettük a kisgazdamozgalmat, amelynek hanyat-

lása elsősorban ugyan már érintett világgazdasági okokra vezethető vissza, de nagy része van benne az állhatatosság hiányának, a kiábrándulásnak is.

A szalmaláng, a könnyen lelkesedés okozza azt, hogyha valamely eszme vagy mozgalom népszerűvé válik, akkor *mindenki csatlakozik*, olyanok is, akik nem érzik át igazságát. Senki sem akar kimaradni, mert a mozgalomban részvétel, az eszme hangoztatása a divat, nagyon sokan azonban arra gondolnak, hogy nálunk századok óta az akarat és hajlam, célkitűzés és lehetőség sohasem fedik egymást és így ők majd az eszme látszólagos szolgálatában, a mozgalomhoz csatlakozásban saját egyéni vagy csoportérdekeiket, az ellentétes mozzanatokot érvényre juttathatják. Ez is egyik oka annak, hogy nálunk az irányzatok sohasem érvényesülhetnek tisztán, hanem megalkuvásra törnek és csakhamar a közöny posványába fulladnak.

A szalmalángot az egyes emberek életében is látjuk. A nagy erőfeszítések után fáradtság, tespedtség és közömbösség lép fel; a legújabb nemzedék ad reményt arra is, hogy alkalmas lesz kitartó munkára.

További hátrányos tulajdonság *a szabadosságra való hajlam, a kivételek igénybevételére irányuló készség.*

A nemzeti érzés közösséget teremt a nemzettagok között. Ez az érzés azonban nem elég erős ahhoz, hogy bizonyos történeti adottságokon és talán népi tulajdonságokon is alapuló visszasságokat megszüntessen. A magyar évszázadokon át megszokta azt, hogy a közhatalom neki idegen, vele szemben többnyire ellenséges volt. A jobbágy idegenkedett a magyarjellegű hatóságoktól is, a politikai nemzet a bécsi befolyás alatt álló kormányhatóságoktól, így azután virtus lett a hatósággal szembehelyezkedés, a közösségi tudat megszegése. Hiszen voltak időszakok, amikor a hazafisághoz tartozóit az, hogy adót nem fizettünk, a betyárt szövetségesnek tartottuk. Ennek máig is megvan a nyoma: a legtöbb magyar ember nem érzi magát azonosnak az állammal, a megyével, a községgel, hanem ezekben tőle idegen hatalmi tényezőt

lát. Erre vezethető vissza az is, hogy sok rétegben az adómorál gyöngé, noha éppen a parasztság a már kiszabott adót ereje végső megfeszítésével pontosan fizeti.

Ennek a túlzott szabadosságnak megnyilvánulása az, hogy aki csak teheti, *szembehelyezkedik a rendeletekkel*. Nemcsak vidéken nehéz az úrendőri szabályoknak a megtartása, hanem a városokban is nagy munkát igényelt, amíg a hatóság hozászoktatta a közönséget a városi közlekedés okvetlenül szükséges korlátozásainak megtartásához. Általában *nagyon sok ember azt hiszi, hogy a szabály csak másokra érvényes*, neki valamilyen titokzatos ok miatt nem kell alkalmazkodnia.

Nem hunyhatunk szemet egy harmadik társadalmi tehertételünkre. Ez a *társadalmi megértés hiánya*.

A középkori és az újkorba átmenő rendi társadalomban a hivatásrenden belül a szegény és gazdag, a mester és a tanonc tulajdonképpen egyértékű volt. Az inas tudta, hogy valamikor mester lesz belőle, a gazdag tudta, hogy a szegény kartárs is megvagyonosodhatik. Bármilyen erősen hierarkikus (rangfokozati) is volt ez a társadalom, a rendek egymást is megbecsülték és a legtöbb államban például nemcsak az abszolút államfői hatalom, hanem a főrendek összessége is egyenrangú tényezőként tárgyalt a polgárok összességével.

A kapitalista társadalomban nagyjából a vagyon és jövedelem adta meg mindenkinek a helyét és az azonos jövedelmi és vagyoni fokozatú társadalmilag is azonos szinten voltak.

Ezzel szemben nálunk megvan a hajlam arra, hogy *a társadalom egyes csoportjai kölcsönösen lenézzék egymást*. Nemcsak a felső osztályra állapítható ez meg ritka kivételekkel, hanem a középső és alsó csoportokra is. Az illető csoportok leírásánál is utaltunk arra, hogy *az állami igazgatás* gépezetében helyetfoglalók magukat egészen külön és a többiekénél külön csoportnak tartják és ebben a vonatkozásban a *kishivatalnokok* és *altisztek* talán erősebb tudatról és rosszabb modorról tesznek bizonyosságot, mint a vezető tisztviselők. *Az ipari*

munkások szakszervezeti gőgje köztudomású és ez nemcsak a nem szervezett munkást vagy a földmívest sújtja, hanem a teljesen vagyontalan, velük sorsközösségben levő szellemi munkásokat is. A *parasztgazdákból* az úrgyűlölet jóformán kiveszett, de megmaradt a *lenezés a városi lakossággal szemben*. Ugyanannak a megyének alsó és felső része nemcsak jogos külön érdekeik védelmében különülnek el egymástól, hanem értékelési alapon is. Folytathatnám ezt a sorozatot a magyar életnek jóformán minden megnyilvánulási formájában. Ezek a példák is eléggé meggyőzőek ahhoz, hogy belássuk, *menynyire nehéz náluk a közösségi tudat kialakulása* és milyen akadályokba ütközik ezeknek a különböző részeknek, falun a felvégnek és az alvégnek egybekapcsolása. Végül rá kell mutatnunk arra is, hogy túlságosan nagy bennünk a hajlam *a látszat értékek túlbecsülésére*. Már rámutattunk arra, hogy falun az igaz tekintélyek mellett milyen álteknitvények adnak hatalmat, érvényesülési lehetőséget: a nagy hang, a verekedő készség, a testi erő sokszor éppen olyan jó társadalmi helyet biztosít az illetőnek a falu életében, mint a szorgalom, az értelmesség, a vagyon. Ezt a jelenséget a társadalom minden vonalán és vonatkozásában felismerhetjük.

A látszatérték érvényesülése az a már érintett jelenség, hogy a hivatalnoki pályán a protekció nem egy esetben jobb emelő tényező, mint a hivatali érdemek. Látszatérték az is, hogy ügyes, jó rábeszélő képességű emberek komoly kapcsolatok nélkül a közigazgatási életben jó elhelyezkedésre találnak, nagy üzleteket kötnek. Az ebbe a csoportba sorozható káros jelenségek közül azonban talán legrombolóbb hatású az, hogy *a társadalmi értékelést* ma sem végezzük a mostani viszonyok szükségletei szerint, hanem *döntően beleszól ebbe az a múlt, amely nálunk hatásaiban tovább tart, mint más országokban*.

Középső rétegünk életében – amint láttuk – *jóformán kizárólag látszatértékék érvényesülnék*. Az úri elgondolás és jelszó akadályozta meg az igaz középsz-

tály kialakulását és hat gátlóan még most is a középosztályra.

A középosztály iskolázásában is *van látszatértéki elem: túlbecsüljük a gimnáziumot.* A látszatérték túlbecsülése az is, hogy *nagyobb tartjuk a szép gesztust, az előkelő állásfoglalást, mint olykor egész életnek a munkaeredményét.*

A látszatértékek túlbecsülése két kérdést vet fel előttünk: az egyik az, hogy *miben áll tulajdonképpen a magyar konzervativizmus,* a másik, hogy *mire vezethetők vissza különösen az utóbb tárgyalt nemzeti hibák.*

A hibák tartós megrögződése kétségen kívül konzervatív jellegre vall. Most nem abban az értelemben használjuk a konzervatív szót, mint a politika tudománya. Nem a közösségnek az egyénnel szemben érvényesítését helyezük homloktérbe, hanem a meglevő fenntartását. A meglevő, a megszokottság erősen ható tényező mindenütt. Liberális-demokrata társadalmakban is sokan vannak, akik egyéni életükben a végletekig konzervatívok. Nálunk különösen érthető ez a ragaszkodás a meglevőhöz. Annyiszor és oly sokáig volt veszélyeztetett magyarságunk, hogy sokak szemében *a magyar jelleg hibáival együtt kedvesebb, mint a legelőnyösebb változás, ha az a magyarságot veszélyeztetné.* Könnyű tehát az a lehetőség, hogy a *lényeg*et és *formát* összetévesztjük.

A konzervatív hajlamot megláttuk már a falun a kisemberek körében is. A magyar parasztgazda a lehetőség szerint úgy gazdálkodik, ahogy apjától tanulta, a paraszttasszony annyi tyúkot ültet, kertjét úgy rendezi be, ahogy anyjától látta. Végigvonul azonban ez valamennyi hivatáson és társadalmi renden. Társas érintkezési formáink, vendéglátási szokásaink már egyáltalában nem felelnek meg a változott viszonyoknak, azonban mégis ragaszkodunk hozzájuk. Közigazgatási berendezésünkről évtizedek óta és évtizedeken át állapították meg nemcsak a szakértők, hanem a nagyközönség is, hogy gyökeres átalakításra szorul és mégis csak a felszínen történt valamilyen változás, a lényeghez senki sem nyúlt.

Ilyen körülmények között nem csoda, ha a látszat a megszokottság következtében erősebben érvényesül, mint a valóság kényszerítő ereje; azon sem ütközhetünk meg, hogy a múltak értékszámítása oly sok vonatkozásban érvényesül még.

Ez a tényező annál erősebben hat, mert nálunk a múlt és a jelen talán jobban összevegyül, mint más szerencsésebb nemzeti társadalmakban. Kétszáz év nemzetünk életéből jóformán kiesett: a XVI. és XVII. század a pusztaság fenntartásáért folytatott munka és küzdelem szomorú időszaka volt. Azóta mindig elkésve kaptuk a nagy európai áramlatokat és a megelőző még el sem véghezvitt hivatását, be sem teljesedhetett, már versenyre kelt vele valami újabb indítás. Így azután nálunk egyszerűen érezhető meg a régi világ nem egy erőteljesítőjének hatása. Ezek nem időrendben küzdenek egymással, hanem egyidőben és ez is hozzájárul nemcsak politikai életünk bajaihoz, hanem társadalmi egyensúlyunk ingadozásához is.

A *nemzedékváltás* ebben a vonatkozásban is sok eredménnyel kecsegtet. Nem becsülhető le annak a nevelésnek az értéke, amelyet a világháború gyakorolt a résztvevőire, de nem dicsérhetjük eléggé azokat a törekvéseket sem, amelyek a szabadoktatás, a levante, a cserkészlet és a nagy ifjúsági mozgalmaink révén új közszellem és új vezető réteg megteremtésére irányulnak.

Társadalom- és államalkotó jó tulajdonságaink úgyis túlsúlyban vannak a gátló körülményekkel szemben. Ha az új nemzedék fokozatosan kiűzi magából a szalmalángot, a szabadosságra és egyéni kivételekre irányuló hajlamot, nagyobb társadalmi megértés fokára emelkedik és nem becsül többé látszatértékeket, reményünk van arra, hogy a magyar néplélek a társadalmat emelő hatásában erősödik.

IRODALMI JEGYZETEK.

Amikor a szerző 1928-ban a Magyar Szemle Társaság megbízásából hozzáfogott a Mai *magyar társadalom* című munkájának megírásához, meglepetéssel kellett tapasztalnia azt, hogy *Keleti Károly* 1873-ban megjelent határjelző jelentőségű munkája óta összefoglaló magyar társadalomleírás nem jelent meg és nagy nehézségekkel kellett küzdenie az anyag összehordása közben. Nagyobbára folyóiratok cikkeiből, elfelejtett röpiratokból szedte össze azt az anyagot, amelynek kritikai összeállítása könyvében található.

Most más nehézségbe ütközünk. A társadalom az érdeklődés központjába került, mindenkit izgatnak a társadalmi kérdések és olyan bő irodalmi terméssel állunk szemközt, hogy az utolsó évek terméséből is csak a legjellemzőbbeket emelhetjük ki. A régebben megjelent művekről a „Mai magyar társadalom” jegyzetei adnak felvilágosítást. Az utalásoknál figyelemmel vagyunk arra, hogy ennek a kis könyvnek olvasóközönsége elsősorban a közép-, középfokú és népiskolai tanszemélyzetből kerül ki, tehát főleg olyan munkákra utalunk, amelyek számukra több-kevesebb utánjárással hozzáférhetőek. Nem felesleges talán még azt a megjegyzést tennünk, hogy a társadalomleírás körébe vonható munkák egyrésze kifejezetten publicisztikai jellegű, amely nem is törekszik tudományos tárgyilagosságra. Olvasásuk tehát nemcsak figyelmet igényel, hanem állandó bírálatra is serkent és nem mindegyiknek adatai fogadhatók el fenntartás nélkül.

Azoknak, akik Magyarország társadalmi összetételével és a magyar társadalom működésével komolyan foglalkoznak, elsősorban a legújabb korról foglalkozó történelmi műveket ajánlhatjuk. Kiemelkedik ezek közül *Szekfü Gyula*-nak határjelző jelentőségű műve: *A három nemzedék és ami utána következik*, valamint a *Hóman Bálint-Szekfü Gyula: Magyar Történet* utolsó kötetében összefoglalt fejtegetései.

Rendkívül becses társadalomleírási adatokat is tartalmaznak egyes kitűnő földrajzi munkák. Így a *Magyar Föld – Magyar Faj* című gyűjteményes, munka, amely *Teleki Pál gróf* munkálkodásának talán legérettebb gyümölcsein kívül *Prinz Gyula* tollából kitűnő államföldrajzot és *Bartucz Lajos* tollából a magyar embertani vonatkozások összefoglalását adja. Ugyancsak melegen ajánlható *Fodor Ferenc* kitűnő könyve: *Magyar föld, magyar élet*.

Rendkívül becses anyagot adnak a statisztikai összefoglaló munkák. A trianoni Magyarországról ma is még legjobb tanulmány *Buday László* kis könyve: *Magyarország küzdelmes évei*, és az újabb adatokat *Elekes Dezső* könyvéből meríthetjük: *Hazánk, népünk, szomszédaink*.

Azok számára, akik nagyobb közkönyvtárakhoz is hozzáférhetnek, jó szolgálatot tehetnek egyes, a külföld számára írt idegen nyelvű munkák vagy a rólunk írt és külföldiek tollából származó könyvek. Csak néhányat említünk meg: *Baranyai: Visages de la Hongrie*, *Macartney: Hungary*, *Sauvageot: Découvert de Hongrie*, *Hegedűs: Hungarian Background*.

Nagy haszonnal forgathatják továbbá az olvasók egyes folyóiratoknak, így a *Magyar Szemlének*, a *Társadalomtudománynak* és a *Statisztikai Szemlének* utolsó évfolyamait, amelyekben az időszerű társadalmi kérdések megvitatásra kerültek. A Magyar Szemle egyes alkalmakkor (Nemzetközi Falufejlesztési Kongresszus, a Felvidék visszacsatolása; külön monográfiászerű számokat adott ki, amelyek a kérdést kimerítően tárgyalják.

A tárgyalás sorrendjében néhány jellemző munkára az alábbiakban hívjuk fel a figyelmet.

A tanyakérdésre kellő fényt vetnek *Gesztelyi Nagy László* munkái: *A magyar tanya*, *A tanyavilág élete*, *Az Alföld*. Ellenkező nézetet vall *Kaán Károly* könyveiben, amelyek közül legkiemelkedőbb: a *Magyar Alföld*. Említhetők még *Benisch Arthurnak* és a *szerzőnek* kisebb dolgozatai.

A falusi problémának rendkívül nagy az irodalma. Közigazgatási vonatkozásban jó. anyaggyűjtemény *Alsó Lászlónak* a község szervezéséről írt könyve. A falu elbürokratizálódására számos adat van a *Községi és Körjegyzők Országos Egyesületének* évi jelentésében, valamint a *szerzőnek* a jog- és államtudományi továbbképző tanfolyami előadások között megjelent községpolitikai alapvetésében. A falukutatásnak kissé formai rendszerét *Bodor Antal* rakta le a *Faiukutatás vezérfonala* c. művében. A rendszeres falukutatásra legszebb példa a *Teleki Pál gróf* szerkesztésében megjelent *Elsüllyedt falu a Dunántúlon*. *Kemse község élete* című,

megjelenésekör nagy figyelemre méltatott könyv. A falu társadalmával foglalkozó munkák közül részint tartalmuk, részint jellegzetességük, avagy irányzatosságuk következtében a következőket említhetjük meg: *Bonyhai: Mezőberény monográfiája. Fodor Ferenc: Egy palóc falu élete. Szeibert János: Elsodort falu a Tiszaszuzban. Élő Dezső: Sarród monográfiája. Fodor Ferenc: Az el nem sodort falu. Eperjesy Kálmán: A magyar falu településtörténete.* Ide sorozhatók továbbá egyes, inkább földrajzi vonatkozású munkák, amelyek részletesebben foglalkoznak a falvakkal. Ilyenek *Kogutovicz Károly: Dunántúl és Kisalföld, Mendöl Tibor: A Felvidék, Bulla Béla: Az Alföld.* Az egyke problémájával *Kodolányi* írásain felül külön foglalkozik *Hídvégi János: Hulló magyarság* című munkájában.

Itt emlékezünk meg az ú. n. falukutatók sok vitára alkalmat adott könyveiről is. Ide sorozhatjuk többek között *Féja Géza* munkáját: *A viharsarok, Szabó Zoltánét: Cifra nyomorúság* (középosztályú vonatkozásai is vannak), *Erdei Ferenc: Futóhomok, A magyar falu,* és *Kovács Imréné* az alábbiakban ínég említendő munkáit. Józsanságával és kitünő rendszerével kiválik a *Magyary Zoltán* és *Kiss István* szerkesztette leírás a tatai járás falvairól, címe: *A közigazgatás és az emberek.*

Nemcsak a falusi étellel, hanem a falu lakosaival, életviszonyaival foglalkoznak egyes főispáni tanácsadók nyomtatásban közzétett Összefoglalásai. *Vitéz Nádújfalvy József: Somogy megye szociális és gazdasági helyzetképe, Németh Andor: A naposabb oldalon, Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai* című munkái a magyar társadalomleírásnak jelentős eredményei. A magyar falu egészségügyéről két félhivatalos munka jelent meg: *Kerbolt: Beteg a magyar falu* és *Johan Béla: Gyógyul a magyar falu* címmel. A szerző *Magyar falu* c. kis könyvében a falu társadalmi rétegeit írja le.

A városokat illetőleg meg kell említenünk, hogy Budapest székesfőváros társadalmi életéről nagyon sok anekdotagyűjtemény és felületes írás jelent meg. Igazi képet a *Székesfővárosi Statisztikai Hivatalnak* a statisztikai tudományok körét meghaladó kiadványaiból kapunk. Ezek közül különös figyelmet érdemelnek *Illyefalvy Lajosnak* a munkái: *A 60 éves Budapest, A munkások gazdasági és szociális viszonyai Budapesten, A székesfőváros jelentősége hazánk szellemi és anyagi művelődésében.* Kitünőek *Laky Dezső* munkái: *Az iparosok szociális és gazdasági viszonyai Budapesten, A kereskedők szociális és gazdasági viszonyai Budapesten, A közületi alkalmazottak gazdasági-viszonyai. A főváros lakosságának fejlődését Thirring Gusztáv* adja

jól: *Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó ötven évben.*

A vidéki városokra vonatkozóan hasonló alapos feldolgozásokat alig látunk. A parasztvárosokra vonatkozóan említhető *Sárkány: Mezőgazdasági városaink* című könyve, *Erdei Ferencnek* kissé egyoldalú *Magyar városa*. A városi kishaszonbérlok kérdésére jó adalék *Kerék Mihálytól: Jelentés Szeged sz. kir. város kisbérloineinek helyzetéről. Szegedié* vonatkozólag *Kiss-Tonelli* munkája: *Szeged*, valamint *Tonellinek* Szegedről írt későbbi munkája, Debrecenre *Csobán-Csűrös: Debrecen sz. kir. város múltja, jelene és jövője*. Nagyváradnak az elszakítás alatti életét írja le *Adorján Péter: A halott város* című könyvében.

A parasztság kérdésével foglalkozik a falut tárgyaló művek csaknem mindegyike. A leíró művek közül említhető *Hunyadi Ferenc* munkája: *A kismarjai választókerület. Erdi Ferenc* először a makói parasztság társadalomrajzáról írt külön könyvet, majd megjelentette a *Parasztok*, majd legutóbb a *Magyar Paraszttársadalom* című munkáját. Ide vág a marxista meggyőződése miatt csak kritikával használható *Veress Péter* könyve: *Az Alföld m. agyarsága* és címe ellenére *Révay József gróf* nemrég megjelent könyve: *Kisnemesek Tajnán*. A parasztság, de a középosztály kérdését is átfogóan tárgyalja az *Eckhardt Ferenc* szerkesztésében megjelent kitűnő összefoglaló munka: *Úr és paraszt a magyar élet egységében*. *Kovács Imre* írta a sok vitára, de gondolkodásra is alkalmas könyvet a *paraszti életforma csődjéről*.

A középosztály hibás összetételét és tájékozódását legjobban *Szekfü Gyula* világítja meg, a neobarokk eltévelyedéseket kitűnően vázolja *Makkai János* könyve: *Urambátyám országa*. Jellemző a felsőosztály hatalmi helyzetére, hogy róla szóló munkák nem jelentek meg és így napilapok, legfeljebb folyóiratok cikkeiből, a napilapok hírrovatából kell a felsőosztályra vonatkozó anyagot összegyűjtenünk.

Az alsóosztályra vonatkozó gazdag irodalomból felhívjuk a figyelmet *Kovács Imre: Néma forradalom* című könyvére, *Illyés Gyulának* kicsit egyoldalú: *Puszták népe* című, emlékiratszerű összeállítására. Tárgyilagos *Heller András* könyve: *Cselédsor*. Harangkongatásszerű *Szabó Zoltáné: A tardi helyzet*. Lírai elemekkel tele *Kiss Lajos* könyve: *A szegényember élete*. Ebben a vonatkozásban *Oláh György* könyve: *A három millió koldus* még mindig a legjobb. A mezőgazdasági alsóréteg viszonyaira nagyon jó szolgálatot tesznek a munkabér és munkafeltételek vizsgálatával foglalkozó művek, így *Szeibert Jánosnak: Munkanélküliség és napszámber a mezőgazdaságban* című munkája, valamint

vitet Nádújfalvy József különböző írásai. A nagyvárosi eregényember életét írja le Fülöp István: *A zsigerek lázadása* c. könyvében.

A gyárimunkásság viszonyairól a Rézler Gyula szerkesztésében megjelent: *A magyar gyárimunkásság* című könyv tájékoztat. Ez a munka rendszeressége és alaposága révén szociográfiai irodalmunk egyik legsikerültebb alkotása. Az alsóbb réteg művelődési viszonyaira világít rá dr. Földes F.: *A munkásság és parasztság kulturális helyzete* című munkájában.

A földkérdést illetően a radikális földreform legjobban Matolcsy Mátyás írásaiból ismerhető meg. Említhető: *Új élet a magyar földön* című munkája. A nagybirtokrendszer bátor, de elfogult védője Scherer Péter Pál. Jellemző munkájának címe: *Így látom én*. összefoglaló képet *Kerék Mihály* könyveiből kaphat az olvasó: *A magyar föld, A magyar földkérdés*. Haszonnal forgatható Heller András könyve: *Föld és munkabér*. A szakszervezetekre vonatkozó adatok megtalálhatók a szakszervezetek, valamint egyéb szabad érdekképviseltek évi jelentéseiben.

A visszacsatolt részekre vonatkozó gazdag irodalomból kiemelhető a Magyar Történelmi Társaság kiadásában megjelent: *Erdély* című gyűjteményes munka. A Felvidékre -a Magyar Szemle említett különszámán kívül – inkább emlékiratszerű munkák jelentek meg, amelyek vitákat váltottak ki; ezek tartalma megismerhető az elől említett folyóiratok utóbbi évfolyamaiból.

A magyar lélek megismeréséhez sokkal járultak hozzá néprajzi tudósaink, elsősorban Györffy István, akinek posthumus munkája: *Magyar nép – magyar föld*, ebben a tekintetben vezet. Ortutaynak kis Magyar népismerete is jó szolgálatot tesz. A kérdést tulajdonképpen a Szekfű Gyula szerkesztette: *Mi a magyar?* című hatalmas kötet vetette fel, amelynek kitűnő szerzői megnyugtató feleletet nem adnak ugyan és egyöntetű álláspontot nem foglalnak el, azonban sok részletet megvilágítanak. Említhető még Veress Péter könyve: *Mit ér az ember, ha magyar?* Karácsony Sándor írásai: különösen a Magyar világnézet a magyarságtudomány összefoglalására és erkölcsi megalapozására törekcsenek.

TÁRGYMUTATÓ.

- Alsóosztály összetétele 104
Agrárproletárok 109
Általánosítás a falu szervezésében 24
Államtudat a visszacsatolt részekben 145
Birtokmegosztás 117
Bizalmatlanság a faluval szemben 33
— a parasztság részéről 68
Bizantinus légkör 89
Budapest kialakulása 45
— lakosságának összetétele 46
— társadalmi élete 49
— bevándorlottak száma 47
Egyetemek 134
Falukutatás 20, 60
Falutípusok hiánya 26
Faluleírások 26 és köv.
Falú és község elválasztása 31
Falusi vezetőréteg 34
Felsőosztály fogalma 92
- hivatása 102
Felvidéki szellem 147
Földműves érdekképviseletek 122
Földreform 117
Főnemesek 94
— életmódja 95
— befolyása 98
— elszegényedése 114
Főpapok 101
Gyárimunkásság 104
— marxista beállítottsága 106
— helyzete 107
Hagyománytisztelet
— a parasztnál 68
— a vidéki városokban 53
Hivatalnok-középosztály 86
Hivatalnokréteg válsága 114
Inszenyhitő akciók 100
Ipar 126
írni-olvasni tudás 131
Iskolán kívüli népművelés 135
Jegyző (községi) 35
- társadalmi helyzete 36
Jobbágyfelszabadítás hatása 69
Kereskedelem 125
Képzőművészet 137
Kisbirtok 120
— elporlása 121
Kisebbségi kérdés 140
Kisiparosok nehézségei 108
— válsága 113
Kivételezési hajlam 155
Konzervativizmus 158
Korosztályok a kisebbségi magyarságban 144
Középiskolák 131
Közjogi érdeklődés túltengése 5
Középosztály fogalma 77
— pusztulása 80
— hibás magatartása 81

- Középosztály elszegényedése 86
 – a közszolgálatban 128
 Központosítás 46
 Közszolgálati szellem 127
 Község és falu 31
 Községek alárendelt helyzete 32
 Községi jegyző 35
 Kultúrfölény 130
 Kutató intézetek 134
- Lelkész (falusi) 34
 Lakásviszonyok a falun 70
 Látszatértékek 157
- Magas- és mélyműveltség vitája 133
 Magyar Tudományos Akadémia 135
 Magyar sajátosságok 151
 Magyar hibák 154
 Majorok válfajai 14
 Mezőgazdasági Kamarák 123
 Munkaadó és munkavállaló viszonya 125
- Nagybirtok 118
 Nagy-Budapest 45
 Népviselés kérdése 73
 Nemesség a középosztályban 19
 Nemzeti érzés megújulása 153
 Nemzedékváltás 159
 Népies írók 136
 Népsűrűség 116
- Oryoskérdés a falun 38
 Osztályonkívüliség 112
 Osztálynélküli társadalom a magyar kisebbségeknél 143
- Parasztvárosok 16, 43
 Parasztság hanyatlása 58, 113
 — emelkedése a proletárdiktatúra után 59
 — belső tagozódása 63
 — táplálkozása 67–lakásviszonyai 70
 — ruházkodása 72
 Parasztmítosz 60
- Paraszi életforma csődje 65
 Pesti polgár 47
 Protekció 87
 Pusztá fogalma 12
 Puszták népe 21
 Ruházkodása a parasztságnak 72
- Sorsközössége a kisebbségi magyaroknak 142
 Szalmaláng 154
 Szegénység élete 111
- Tanító (falusi helyzete) 38
 Tanya eredete 11
 — válfajai 14
 — kishaszonbérleti kezelése 15
 — előnyei 16
 — hátrányai 17
 — községesítése 20
 Táplálkozása a falusi lakoságnak 67
 Tekintélyi elem a faluban 39
 Termő terület 116
 Török hódoltság hatása 10
 Tűrő erő 74
- Utánzási vágy a parasztpítkezésben 70
 „Úr” fogalmának , zavaró hatása 84
- Város (vidéki) fogalma 43
 – fejlődése 51
 — hanyatlása 52 -
 — közszelleme 43
 — társadalmi rétegződése 54
 Vagyoni arisztokrácia 99
 Városba özönlés 40
 Vándor cigányok 114
 Vérségi leszármazás elve 151
 Vidékiek Budapesten 48
 Visszacsatolt részek 142
- Zenei fejlődés 137
 Zsúfoltság a parasztházakban 71
- Zsidóság elfoglalja a középosztály helyét 83

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
I. A tanya	8
II. A falu	22
III. A város	42
IV. A parasztság	58
V. A középosztály	77
VI. A felsőosztály	92
VII. Az alsóosztály	104
VIII. Az élethivatások	115
IX. A szellemi élet	130
X. A visszacsatolt részek	139
XI. A magyar lélek	150
<i>Irodalmi jegyzetek</i>	161
Tárgymutató	166

NEMZETNEVELŐK KÖNYVTÁRA.

(Tervezet)

I. Nemzetismeret

1. Hazánk. Írta: Rónai András. *Ara: 3-50 P.*
2. A Kárpát-medence földrajza. Előkészületben.
3. Hazánk népei és nyelvünk. Előkészületben.
4. Magyarország története. Sajtó *alatt*
5. öt világrész magyarsága.
6. Magyar államélet. Írta: Egyed István. *Ara: 220 P.*
7. Hazánk társadalomrajza. Írta: Weis István. *Ara: 220 P.*
8. Magyar város – magyar falu.

Hazánk gazdasági élete:

9. Mezőgazdaság, ipar és kereskedelem.
10. Pénz– és hitelélet; szövetkezetek.

Hazánk szellemi élete:

11. Magyar nyelv. Előkészületben.
12. Magyar irodalom. Előkészületben.

Magyar művészet:

13. Népművészet
14. Építészet, szobrászat, festészet
15. Ének és zene.
16. Nemzetünk a népek együttesében.

II. Nemzetszolgálat

1. Családi nevelés. Előkészületben.
2. Népegészség.

Nemzetnevelésünk:

3. Nemzetnevelésünk rendszere. Előkészületben.
4. Közoktatásügyi igazgatás és iskolafelügyelet Írta: Kosa Kálmán. *Ára: 1.60 P.*
5. Nemzetnevelői hivatás. Előkészületben.
6. A magyar művelődés útja 1920-1940. Előkészületben.

III. Hon védelem.

1. A honvédelem eszmei és erkölcsi alapjai. Előkészületben.
2. Honvédelmi nevelés. Előkészületben.
3. A kötelező katonai szolgálat népnevelői értéke. Előkészületben. ;
4. Ifjúsági szervezeteink a honvédelem és a nemzetnevelés szolgálatában. Előkészületben.
5. A hadtudományok fejlődése. Előkészületben.
6. Magyarország hadtörténete. Sajtó *alatt*
7. A magyar katonaeszmény képviselői. Előkészületben.
8. Katonai földrajz. Előkészületben.

IV. Gyermek-és ifjúságtanulmány.

1. Nevelés és lélektan. Sajtó *alatt*.
2. A gyermek testi és lelki fejlődése. Írta: Várkonyi Hildebrand. *Ára*: 4.– P.
3. Jellemtan. Előkészületben.
4. Az iskolásgyermek megismerése. Előkészületben.
(A gyermek megfigyelése és vizsgálata. Pályaválasztás.)
5. A gyermek és környezete. Előkészületben.
6. Szülői tanácsadás.
7. Nevelési hibák. Előkészületben.

V. A népiskola könyvei.

1. Népiskolai nevelés. *Sajtó alatt*
 2. Népiskola és szülői ház. Előkészületben.
 3. A népiskola élete. Előkészületben.
 4. Iskolaotthon.
 5. A népiskola ifjúsági egyesületei.
 6. A népiskola ifjúsági irodalma.
- A nemzeti népi műveltség tanítása:*
7. Előkészület a tanításra. Előkészületben.
 8. Az olvasás és írás tanítása.– Előkészületben.
 9. A beszéd– és értelemgyakorlatok tanítása. Előkészületben.
 10. Olvasmánytárgyalás a népiskolában. Előkészületben.
 11. A népiskolai nemzetismeret tanítása. Előkészületben.
 12. A népiskolai, számolás és mérés tanítása Előkészületben.

13. A népiskolai természetismeret tanítása. Előkészületben.
14. I. Iskolai énekgyűjtemény 6-10 éves tanulóknak. *Sajtó alatt.*
15. II. Iskolai énekgyűjtemény 10-16 éves tanulóknak. *Sajtó alatt.*
16. A népiskolai énektanítás. Előkészületben
17. Népiskolai testnevelés. *Sajtó alatt.*
18. Szemléltető rajzok a népiskolában. Előkészületben *Hivatásra nevelés:*
19. Népiskolai mezőgazdasági ismeretek. Előkészületben.
20. Népiskolai mezőgazdasági ismeretek tanítása. Előkészületben.
21. Népiskolai ipari és kereskedelmi ismeretek. Írta: Stolmár László-Horn József. *Ára: 350 P.*
22. Népiskolai ipari és kereskedelmi ismeretek tanítása. Előkészületben.
23. A hazai népiskola múltja és mai feladatai

VI. A gazdasági középiskolák könyvei.

1. Kereskedői hivatásra nevelés.
2. A kereskedelmi ismeretek tanítása. Előkészületben.
3. Az irodalmi műveltség tanítása a gazdasági középiskolákban.
4. A közgazdasági ismeretek tanítása.
5. Gazdasági földrajz és áruismeret
- β. A gazdasági élet jogi ismeretei.
7. Gazdaságtörténet.
8. A kereskedelmi számtan tanítása
9. A kereskedelmi levelezés tanítása.
10. Kereskedelmi üzemi gyakorlatok, Írta: Seehorsch Ferencné. *Ára: 5.– P.*

ANEMZETNEVELEŐK KÖNYVTÁRA
kötetei megrendelhetők a

KIR. MAGY. EGYETEMI NYOMDA
kiadóhivatalában

Budapest VIII, Múzeum-körút 6.

M I N D E N O L V A S Ó N K A T

arra kérjük, segítsen jobbatennünk könyveinket.

ÍRJA MEG

*erről a kötetről:
mit talált jónak,
megváltoztatni valónak,
minek a hiányát érezte benne.*

K Ö Z Ö L J E

azokat a gyakorlati gondolatait és tapasztalatait, amelyekről úgy véli, hogy ország-szerte közös haszonnal értékesíthetők lennének.

A K Ö T E T K Ö V E T K E Z Ő
K I A D Á S A K O R

minden értékes hozzászólást figyelembe veszünk.

O R S Z Á G O S K Ö Z O K T A T Á S I
T A N Á C S

Budapest V. Báthory-utca 3.

Kiadásért felelős : Huszti József.

41,893, - Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. (F.: Thiering Richárd.)